

„Aki jótekonyságot és szeretetet követ,
az nyer örök életet, igazságot és tiszteletet.”

Péld. 21. 21.

„Áldott legyen a jónak emlékezete!”

Burger István (1891-1920)

Helytörténeti kutatásaim során véletlenül találtam rá Burger István tragikus, ám mégis szép és felemelő történetére. Innen kezdve már tudatosan kerestem azokat az írásokat, melyek róla szólnak, s a hírek, cikkek, gyászjelentések, méltatások alapján lassan kibontakozott előttem egy fiatalember életének, halálának és nem mindennapi végakarátának története. S egy szép áprilisi vasárnap – életemben először – beléptem a Kótaji úti zsidó temető kapuján, hogy megkeressem sírját, s majdnem száz esztendő távlatából meghajtsam előtte fejemet...

A család

Nem csupán az ő élete, de egész családjának sorsa döbbenetesen szomorú.

Burger Mihály orosi földbirtokos 1889. március 5-én, a budapesti Dohány utcai zsinagógában vette feleségül a szintén orosi földbirtokos, Burger Móricz 18 éves lányát, Etelkát. Két gyermekük született: 1890-ben Erzsébet, 1891-ben István. Az édesapa azonban 13 évi házasság után, 48 éves korában meghalt. Özvegye, aki két félárva gyermekkel maradt itt, elhunyt férje emlékére három alapítványt is létrehozott az árvák és szegények megsegítésére: egyet a főgimnázium, egyet a polgári leányiskola tanulói számára, egyet pedig a nyíregyházi jótekonny nőegylet „Erzsébet árvaháza”jává. Később a fiatal özvegy újra férjhez ment. Második férje dr. Szunyogh Mihály lett, aki egy időben a 48-as függetlenségi párt országgyűlési képviselője is volt. Burger Etelka boldogsága azonban nem tartott sokáig: 1913 júliusában, hosszú szenvedés után, mindössze 42 évesen ő is meghalt. Férje, gyermekei szívszorító gyászjelentésben tették közzé a szomorú hírt, melyben többek között így írnak a kedves elhunytáról: „Egész élete

önfeláldozásból állott, türt és szenvedett, anyagi lelkével ifjú korától kezdve. Jósága mindenkivel szemben határtalan volt s az Úristen rejtélyes kegyelme mégis elragadta tőlünk.” Erzsike, a lánya ekkor már Csobajai (Stein) Aladár földbirtokos és tartalékos huszárhadnagy felesége volt. De neki sem adatott meg a hosszan tartó boldogság. 1918 októberében, 28 esztendő korában elragadta

a pusztító spanyolnátha, mely nem egészen egy hónap múlva a férjét is elvitte. István család nélkül, egyedül maradt a hatalmas, három falu határában elterülő birtokon. Csupán a barátai vették körül, az ő társaságukban zajlott fiatal élete. Krúdy Gyula Az ősök unokái c. elbeszélésben így jellemzi: „Rendes Szabolcs megyei fiatal gazda volt, aki példás rendet tartott a birtokán. Mulatozott is néha Nyíregyházán a barátaival, Juhász Sándorral, a takarékpénztár igazgatójával, Lakner Ödönnel és Nyíregyháza mai polgármesterével, az akkori aljegyző Bencs Kálmán dr.-ral. Nem volt se egzaltált, se szenvedélyes, se elhamarkodott. Józan, nyugodt, derék fiatalember volt...”

Burger István halála és végrendelete

1920. december 18-án Burger Istvánt pazonyi irodájában fölkereste Kohn Imre nevű könyvelője, hogy a dohánypajzát őrző kerülő számára egy fegyvert kérjen. A fiatal földesúr elővett egy pisztolyt a fiókból, és odaadta neki. A férfi babrálni kezdte a fegyvert, minek következtében az véletlenül elsült, közvetlen közelsről meglöve Burger Istvánt, akit súlyos haslövéllyel vittek be a nyíregyházi Erzsébet Közkórházba. Itt azonnal megoperálták, de élete a rendkívül súlyos belső sérülés

A Burger-ház

A síremlék a Kótaji úti temetőben

► miatt menthetetlen volt. Ezt István is érezte, és ott, a kórházi ágyon lediktálta a végrendeletét a család ügyvédjének, az öreg Somogyi Gyulának. Pazony, Tura és Oros határában elterülő 1300 holdas birtokát a szülei nevét viselő alapítvány formájában fele részben Nyíregyháza városára, negyed-negyed részben pedig a Zsidó Hitközségre és a Kadisa Szentegyletre hagyta. Rendelkezésének fontos kikötése volt, hogy a birtok jövedelmét jótékony célokra kell fordítani. Ezen kívül a Széchenyi utcán lévő házát a benne lévő értékekkel együtt az építendő zsidókórház javára adományozta. Az ágyánál megjelenő vizsgálóbírótól pedig azt kérte, hogy az őt szerencsétlenül meglövő alkalmazottját ne büntessék meg, mivel az nem szándékosan okozta a balesetet. (A halált okozó gazdasági írnok ügyében 1922 januárjában hoztak ítéletet. Burger István nyilatkozatát, melyet a halálos ágyán tett, enyhítő körülménynek vették, s ezért, bár a törvényszék bűnösnek mondta ki Kohnt az emberölés vétségében, a rá kiszabott 1000 korona pénzbüntetést felfüggesztették.)

Burger Istvánt 1920. december 21-én temették Széchenyi utcai házából, melynek udvara megtelt a mély részvétet érző emberekkel. A koporsónál dr. Bernstein Béla főrabbi mondott búcsúztató beszédet, melyben az elhunyt tragikus sorsát és kiváló emberi értékeit

világította meg. Nyíregyháza nevében dr. Vietórisz István főügyész búcsúzott, s fejezte ki a város háláját a nem mindennapi jótéteményért. A gyászszertartás után a Kótaji úti zsidótemetőbe kísérték a koporsót, ahol a mindössze 29 évet élt fiatalembert szülei mellé hantolták el.

A város képviselőtestülete 1923-ban elhatározta, hogy jótevőjének sírjára művészi kivitelezésű emlékművet állítat. Ennek megtervezésével és kivitelezésével a híres budapesti Gerenday-féle sírkőgyárat bízták meg. Az év decemberének közepén meg is érkezett a síremlék, melyet a cég kiküldöttének vezetésével építettek föl a temetőben. A budakalászi sárga márványból készült hatalmas emlékművet, „amely Burger Istvánnak, a dus vagyonát jótékony célra hagyományozó nemes ifiúnak jellemzőségét hirdeti”, december 23-án vasárnap délelőtt 11 órakor avatták föl. Az ezt megelőző hétfőn, Burger István halálának zsidó időszámítás szerinti évfordulóján egyházi ünnepséget tartottak a sírnál. Mindkét alkalmon a hitközség és a város elöljárói egyaránt részt vettek.

1925. január 6-án (Burger István halálának héber időszámítás szerinti évfordulóján) a kegyelet és a hála újabb kifejezéseként a zsidó hitközség tanácstermében leleplezték „a jótékonyosság te-

rén ragyogó példaképet adó” fiatalember arcképét. A portrét Neubrun Tóbiás helyi művésztanár festette egy megfakult fénykép alapján. Az ez alkalomból rendezett ünnepségen Bernstein Béla főrabbi többek között azt is megfogalmazta, hogy Burger István alapítványa szorosabbra fűzte a nyíregyházi és szabolcsi zsidóságot a más vallású polgársággal „a hazaszeretet ösztökéléséből folyó áldásos, nemzeti, emberbaráti munkára. (...) Megmutatja ez nekünk, hogy habár külön-külön is végezzük az előírt munkát, de egyforma hűséggel, egyforma szeretettel, akkor mi nem dolgozhatunk soha egymás ellen, de igenis egymás mellett és találkozunk kell, találkozni fogunk a kitűzött közös célnál.”

A Burger-alapítvány működése

A Burger Mihály és Burger Etelka nevére létrehozott alapítvány alapítólevelét – örökösödési perek miatt – csak 1922 decemberében fogalmazhatta meg Nyíregyháza képviselőtestülete. (Az oldalági rokonok ugyanis nem nyugodtak bele a végrendeletbe, és pert indítottak, ám elvesztették.) Az alapítólevél bevezető sorai többek között ekképp örökítik meg a nagylelkű adományozó emlékeit: „»(...) A lelki megrázkódtatások egész kálváriáját végig járt fiatalember lelke megacélozódik, hite megszilárdul, s szívében megfogamzik az emberszeretnek palántája, hogy aztán lassan-lassan fejlődve (...) hatalmas terebélyes fává izmosodjék, mely erőt ad a gyengéknek, pihenést a megfáradottnak, gyümölcsöt az éhezőknek (...). Áldott legyen a jónak emlékezete!«”

Az alapítványt kezelő kuratórium a hatalmas birtokot bérbe adta, s annak jövedelmét ettől kezdve jótékony célokra fordította. Az első, legfontosabb teendőként a zsidókórház fölépítése fogalmazódott meg, melyre nagy szükség volt a város közegészségügye szempontjából. A tervek szerint ez a kórház ugyanis felekezeti különbség nélkül mindenkinek rendelkezésére áll majd. 1924 májusában az izraelita hitközségnek tekintélyes összegért sikerült eladnia a zsidókórház céljára adományozott szép Burger-házat, az Erzsébet Kórház szomszédságában lévő Bocskai ►

utcai telket pedig Nyíregyháza város ajándékozta a kórház számára. Az ünnepeles alapkövetételre, melyen a város és a hitközség előjárói együtt vettek részt, 1925 augusztusában került sor.

Már 1923-ban fölvetődött az a nemes gondolat, hogy mivel a Burger István-féle hagyatéki birtokot a királyi ügyészség vette kezelésbe, ez a helyzet módot ad arra, hogy itt fiatalok elítélteket foglalkoztassanak, s tisztességes kenyérkereső munkára neveljék őket. Ez a cél meg is valósult, hiszen amikor 1925 májusában Gyulay József miniszteri tanácsos – mint alapítványi felügyeleti hatóság – ellátogatott az igazságügyi kormány bérletében (és dr. Illés Andor főügyész kezelésében) lévő birtokra, meglepődéssel tapasztalta, hogy ott „kovács, asztalos, bodnár, kerékgyártó műhely van, ahol a súlyos évekre ítélt rabok megújult lélekkel, páratlan szorgalommal dolgoznak.” S ugyanerről szól a híradás még 1934-ben is, amikor az OFB által ugyan már megcsonkított, de még mindig 750 holdas birtokon a Nyírvidék újságírója azt tapasztalta, hogy az elítéltek emberi körülmények között, viszonylagos szabadságot élvezve tapasztalhatják meg a munka erkölcsnemesítő hatását. A bérbe vett birtokot közben folyamatosan fejlesztették, új gazdasági épületeket hoztak létre, és új ágazatokat vezettek be.

A Burger-alapítvány működésének egyik legszebb, leginkább szívet melegengető eredménye a szegény gyerekek sóstói nyaraltatásának megvalósulása volt. A Leányegylettől átvett Szerénalakot az alapítvány jövedelméből 1927-ben kibővítették, modernizálták, igazi kis gyermekparadicsomot hoztak létre. Alapítványi költségből éveken át 40 kislány és 40 kisfiú tölthetett egy-egy hónapot az egészséges levegőjű Sóstón a jól felszerelt és bőséges ellátást nyújtó gyermeknyaralóban. A szegény sorsú gyermekeket egészségi állapotuk, rászorultságuk alapján a városi tisztviselő orvos választotta ki a nyaralásra.

Sajnos, a nagy gazdasági világválság az alapítvány nemes szándékának érvényesülését is kikezdte, s egyre nehezebb volt teljesíteni az eredetileg kitűzött célokat. 1932-ben a képviselőtestület azzal a kérelemmel fordult a népjóléti

A szakosztályok együttes ülésén az alapítvány gondnoksága a birtok rendeltetésére hivatkozva azt javasolta, hogy Szohor Pál polgármester ebben a fontos kérdésben éljen előterjesztéssel, mert kellően igazolni tudják, hogy az alapít-

A Burger-féle örökség alapító levele a tragikus véget ért Burger Istvánról.

Nyíregyháza, december 12. A Nyírvidék tudósítójától.

A város képviselőtestületének közgyűlésében a Burger-féle örökösödési per eldöntése után megtörtént a jótékonytárgyat gyákorló végakarát keresztyénvitelének, a végrendelet végrehajtásának első aktusa, az alapító-levele elkészítése. Az alapító-levele, amelyet a képviselőtestület határozatával megpecsételt, bevezetősoraiban a következő szavakban örökíti meg a nagy lelkű alapító Burger István emlékét.

»Gazdag volt és fiatal.

Fiatalkorában mélyszégyen szeretővel csüggött szülőin és egyetlen testvérén.

Gyermek volt, mikor édesanyját, alig ifju, mikor imádott édesanyját, alig férfit, mikor elvesztette egyetlen hozzátartozóját, nővérét, akire immár minden szeretetét méltán pazarolta, amikor összetört szívében a családi boldogság fényt, derűt, meleget árasztó lámpája. Csoda, hogy a gyors egymásután-

ban következett csapások lelke egyensúlyát meg nem zavarták, hitét meg nem ingatták, Istenbe vetett bizodalmit meg nem rendítették!

Nem!

A lelki megrázkódtatások egész kálváriáját végig járt fiatalember lelke megacélozódik, hite megszilárdul, s szívében megfogamzik az emberszeretnek palántája, hogy aztán lassan-lassan fejlődve, az őt utóljára ért halálát okozott szerencsétlenségben hatalmas terebélyes fává izmosodjék, mely erőt ad a gyengéknek, pihenést a megfáradottaknak, gyümölcsöt az éhezőknek, s örök hirdetője egyuttal soha ki nem alvó, szülőinek emlékét még halóporukban is rajongva tisztelő gyermek szeretőnek.

Áldott legyen a jónak emlékezete!

Az alapító-levele ezután közli Burger István végrendeletét, amelynek értelmében az alapítvány »Burger Mihály és felesége, született Burger Etelka nevét viseli.

A Nyírvidék tudósítása 1922-ből

és munkaügyi miniszterhez, hogy azt a határozatát, mely szerint az alapítvány jövedelmének 50%-át építkezési célra kell fordítani, helyezze hatályon kívül, s állítsák vissza az alapítólevelében meghatározott 5%-ot, hogy több pénzt fordíthassanak segélyezésre.

A Nyírvidék – 1937-ig – rendszeresen beszámolt a Burger István halálának évfordulóján tartott megemlékezésekről. 1937 után azonban már nem találni erről híradást... Az alapítványról is mindössze 1938-ban jelent meg egy rövidke hír.

Legközelebb és egyben utoljára 1941-ben foglalkozik a helyi lap az alapítvány ügyével. Ekkor azonban – július 29-én és augusztus 1-jén – kétszer is. Az egyik hírnak már a címe önmagáért beszél: »A város szerint a Burger Alapítvány birtoka nem tekinthető zsidóbirtoknak». A földművelésügyi miniszter ugyanis olyan határozatot hozott, hogy »a Burger-alapítvány orosi birtokát addig is, amíg mint zsidóbirtok, kisajátítás alá nem kerül, földbérletek alakjában a földigénylő kisembereknek kell kiadatni.»

vány birtoka nem tekinthető zsidóbirtoknak.

A másik – két nap múlva megjelent – hír pedig arról szól, hogy a Burger-alapítvány gondokságát újjáalakították...

Élt egyszer egy fiatalember a XX. században, Magyarországon, Nyíregyházán. Burger Istvánnak hívták. Fiatal volt és gazdag. S ez a fiatalember a halál kapujában hozott végakaratóval embe-riességből példát mutatott. S nem csupán a fentiekben felsorolt jótétemények által. Hanem azáltal is, hogy képes volt másfél évtizedre embereket és vallásokat közelebb hozni egymáshoz, békét és egyetértést teremteni közöttük, jó szándékot, szép gondolatokat és tiszta érzéseket ébreszteni. S mindezt – mi már tudjuk – az elkövetkezendő borzalmak küszöbén.

Áldott legyen az emléke!

Nyíregyháza, 2016. április 7.

Urbán Terézia

(A felvételeket a szerző készítette)